

## POETİKANIN BOYUTLARI

Hakan Sazyek

Poetika, şiiri yaratan kalemlerin ortaya koyduğu ve şiirle ilgili her türlü meseleyi konu edinen çalışmaların meydana getirdiği bir olgudur.

Bu yazıda poetikamn genel özelliklerinden söz edilecek ve aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- 1- Poetika bir bilim dalı mı, yoksa bir bilgi dalı mıdır?
- 2- Poetikanın incelenmesinde dil bilimi yöntemleri ne derece elverişlidir?
- 3- Bir genel poetikadan söz edilebilir mi, ya da poetika bireysel bir olgu mudur? Başka bir deyişle poetikayı bir bilim dalı olarak kabul etmek mümkün müdür? Kimi edebiyat araştırmacılarınca bu soruya verilen cevap "evet" şeklindedir. Bununla birlikte bu araştırmacıların çoğu bu "cevabın cevabını" verme gereğini duymazken, kimileri de "şiirbilim" olarak da adlandırdıkları poetikaya, dil bilimi gibi bir başka bir bilim dalının yöntemleriyle yaklaşmaktadır.

Bir "bilgi dalı"nın "bilim" haline gelebilmesi için, inceleme sahası içine giren nesnelere, kuralları, kuramları ortaya koyduktan sonra genelleme aşamasına erişmesi, başka bir ifadeyle tüme varım ilkesini içermesi, inceleme ve bunun sonucunda elde edilen verileri sınıflandırma yöntemlerini belirlemiş olması gerekir. "Bilim"in "bilgi"den farklı olan bir başka özelliği de görecelikten uzak oluşudur. Bilimde inceleme ve araştırmanın objelere ulaşan yolları yani yöntemleri genel geçerlik kazanmıştır. Bunun karşıtı bir söyleyişle, inceleme ve araştırma sırasında uygulanan yöntemlerin, bakış açılarının bireysel planda kalması, genel geçer bir nitelik kazanamaması, o alanın henüz "bilgi dalı" düzeyinde bulunduğunu gösterir.

Poetikaya bu açıdan bakıldığında, mevcut verilerinin görece bir özellik taşıması, ortaya konan ürünlerin de farklı bir başka özelliği de görecelikten uzak oluşudur. Bilimde inceleme ve araştırmanın objelere ulaşan yolları yani yöntemleri genel geçerlik kazanmıştır. Bunun karşıtı bir söyleyişle, inceleme ve araştırma sırasında uygulanan yöntemlerin, bakış açılarının bireysel planda kalması, genel geçer bir nitelik kazanamaması, o alanın henüz "bilgi dalı" düzeyinde bulunduğunu gösterir.

Poetikaya bu açıdan bakıldığında, mevcut verilerinin görece bir özellik taşıması, ortaya konan ürünlerin de farklı bakış açılarının farklı yöntemlerle farklı sonuçlara yargılara ulaşması vb. bakımlardan onun bir "bilgi dalı" olduğunu söylemek gerekir.

Bu özelliği, poetikanın henüz eksiklerini giderememiş, gereklerini yerine getirememiş olduğunu gösterir mi? Bu durumu poetika için bir eksiklik ya da olumsuzluk mudur? Bizce hayır. Şiirlerin evreni gereği, ona ilişkin poetik çalışmalar ve bu çalışmalarda verilecek yargılar görece kalmaya mecburdur. Bu mecburiyette de şiirin, her güzel sanatlar şubesi gibi yorumu gerektirmesi, birbirlerinden ayrı dünya görüşlerinin, değer yargılarının, tercihlerin ve tenkitlerin ürünü olan değişik açılar ve anlatım tutumları ile işlenmeye uygun bir karakter taşıması önemli rol oynar.

Şiirde biçimi gözetmek, "doğal dil"in öğelerini deforme ederek şiire özgü bir "üst dil", oluşturmak ve ona, plastik sanatların ölçütleriyle yaklaşmak elbette mümkündür. Bunlar "manzume"yi "şiir"e ulaştırma yolunda atılacak adımların başında gelir. Buna bağlı olarak şiirin, sanatın gerekleriyle bezenerek güzelleştirilmiş bir dil ürünü olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak, bu dille iletilen mesajın, anlatılan konunun, işlenen temanın da "manzume"yi "şiir" düzeyine yükseltmede etkin birer işleve sahip öğeler olarak değerlendirilmesi gerekir.

Poetika, şiirin felsefi boyutlarını içerdiğine göre, bunun temelinde yatan “güzellik” ve bilhassa “beğeni” kavramlarını, şairin yanı sıra okuyucu açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Okurun, kendisine sunulan bu ürünü beğenerek kabullenmesinde şiirin bir dil güzelliği ürünü olduğu kadar, bu “yapı”nın barındırdığı kurmaca dünyanın da içindeki estetik zevk duygusunu harekete geçirebilme yetkisi rol oynar. Çünkü, okuyucunun algılama merkezlerini etkilemede, şiirin dilde salt gramere dayanarak yarattığı özgün dil güzellikleri değil; aynı zamanda bunlar aracılığıyla oluşan ve çarpıcılıkları anlama dayalı olan metin parçaları da söz sahibidir. Bireyselinden toplumsal temalısına kadar her şiir, beğenilme güdüsünün yoğunluk kazandığı bir bilinçaltının ürünüdür. Böylesi özelliklerine karşın şiiri, dil biliminin kalıp yargılarıyla, açıklamaktan çok formüle eden yöntemleriyle incelemek, beraberinde şiirin en önemli ve esaslı yönü olan “ima etme”yi göz ardı etmek gibi tutarsız ve eksik bir davranış olacaktır. Bu durumda şiire yapılan tahlili ve kuramsal yaklaşımlarda, dil biliminin yöntemlerinden -veriyi açıklamaya müsait olma durumunda- birer araç olarak yararlanmak en tutarlı yoldur. Yoksa dil bilimi yöntemlerini bütünsel bir anlayışla şiir değerlendirmesinde uygulamak, incelemeciye, çalışmasının bir “girişim” ya da “deneme” konumunda kalmasına yol açma sakıncasıyla baş başa bırakacaktır.

Bir şiir metninin, ebedi değerini, niteliklerini kazanması için ihtiyaç duyduğu özelliklerinden biri de yukarıda değindiğimiz gibi, tahlili, yorumu gerektirmesidir. Şiir, sözcükleri öte dünyasından, görülemeyen ancak hissedilen duygular evreninden izler taşıyan simgesel birer göstergeye dönüştüren bir sanattır. Gerçek, saf şiirin en önemli niteliği, bu simgeselliğin doruğa çıkmasıyla kazandığı lirik karakteridir. Şiir, anlatılanın ardında bir de söylemediklerini gizler. Bu edebî türün belirgin niteliği, söylenenler aracılığıyla, sembolize ettiği nesnelere, kavramları, yargıları ima etmesidir. Dolayısıyla şiir, dilin öğelerini ve imkânlarını kullanarak yeni bir anlam evreni yaratır. Dil, ancak bu evrenin yaratılmasıyla başvurulabilecek yegâne “araç” konumundadır. Şiir dilinin öğelerini ön plâna çıkarma eğilimi, şiir tarihinde birçok şairde örneklerini vermiş, edebî akımların, hareketlerin ya da kuşakların temel prensipleri arasında yer alabilecek denli önem kazanmıştır. Ne var ki, bu anlayış ve kabuller çerçevesi içinde ortaya konan ürünlerde de dil amaç değil; araç olma niteliğinden uzaklaşmamıştır. Her şairde var olan ya da olması gereken “ne’yi nasıl anlatmak” şeklinde ifade edilebilecek üslup kaygısı, şiirde zaman zaman dilin imkânlarını zorlamayı, sözcük oyunlarına başvurmayı da beraberinde getirmiştir. Ancak, bu durumda bile “söylenmeyi ima etmek” şiirin asıl amacı, ideali olmuştur.

Poetika, şiir türünün değişik tarzlarında yazılmış “manzum” ürünlerini açıklayan, yorumlayan, şerh eden bir inceleme yöntemleri bütünü olmaktan çok şiiri genel anlamda kavrayan, onun biçimini, muhteviyatını, üslubunu, estetiğini kapsayan konuları belli bir örneğe bağlı kalmaksızın irdeleyen bir bilgi dalıdır. Dolayısıyla ondan, herhangi bir şiir metnini yorumlama ve bunu yapma yoluyla uygulayacağı yöntemleri belirleme gibi bir istemde bulunulamaz. Bu, hem poetikanın sınırlan dışında kalması hem de sanat şubesi gibi şiirin de farklı tutumların farklı ürünler hâlinde oluşma özelliğini taşıması bakımından mümkün değildir. Bu nedenle poetikanın asıl işlevi, şiir inceleme yöntemlerini bir kalıp içine sokmak değildir! Poetikanın kural koyuculuk gibi bir amacı ve isteği de yoktur. Ancak, onun bu amaçsızlığı genel bağlamdadır. Çünkü poetika, kişiye bağlı bir bilgi dalıdır. Başka bir söyleyişle, poetika bilgi dalı, gönderici-gönderen-alıcı üçgeninin iki öznesinin dışlanmasıyla meydana getirilen bilgiler ve bunların ışığında yapılan tasnifler yığını değil; bizzat edebî eserin yaratıcısı olan kişinin, şairin, eserle okur, toplum, estetik vb. kavramların bağlantılarını özellikle göz önüne tutarak ortaya koyduğu, şiire dair görüşleri, düşünceleri, önerileri içeren bir bilgi dalıdır. Bu özellikleriyle poetika, genellemeyen, ortak kuralları, yöntemleri bulunmayan bir olgudur ve ancak bir şairin edebî kişiliği, kabuller dünyası ile açıklanabilir, ona bağlanabilir. Dolayısıyla poetika, şairi soyutlayarak işlenemez. Bu durumda da bir “genel poetika”dan değil; “bir şairin poetikası”ndan söz edilebilir!

*Sombahar*, S.5, Mayıs-Haziran 1991, s.67-69.